

اسلام د ژوند نظام

ليکوال : سيد ابوالاعلیٰ مودودي رحمه الله عليه

ژباړن : مولوي محمد شريف (رحماني) .

اسلام

د ژوند نظام

داسلام اخلاقي نظام

داسلام سياسي نظام

داسلام اجتماعي نظام

داسلام اقتصادي نظام

داسلام روحاني نظام .

ليکوال : مولنا سيد ابو الاعلی مودودي رحمتہ الله عليه .

ژباړن : مولوي محمد شريف (رحماني) .

داد مولنا رحمة الله عليه هغه تاريخي وينا ده چې د جنوري د مياشتې په شپږمه نيټه ۱۹۴۸م کال د لاهور له راډيو نه خپره شوې ده .

داسلام اخلاقي نظام

د انسان په بدن کې اخلاقي جذبه يو فطري احساس دی چې ځينې صفات خوښوي او ځينې نه خوښوي دغه حس په انفرادي ډول کيدی شي په ځينو خلکو کې لږ او يا ډير وي خو په مجموعي توگه بشریت د تل لپاره په ځينو اخلاقو د ښه والي او په ځينو د بدوالي حکم کړی دی ، رښتيا ويل ، عدالت ، د ژمنې پابندي او امانت يې د تل لپاره په انساني اخلاقو کې د ستاينې وړ بللې هيڅکله داسې وخت نه دی شوی چې دروغ ، ظلم دوعدې ماتول او خيانت چا خوښ کړی وي ددې پرعکس ، خواخوږی ، زړه سوی ، سخاوت او د نظر پراختيا ته د تل لپاره په درنه سترگه کتل شوي ، خپل غرضي ، سخت زړه توب ، بخل او تنگ نظری ته هيڅکله هم د وياړ مقام نه دی په برخه شوی ، صبر ، زغم عزم او ميړانه د تل لپاره هغه اوصاف دي چې د اخيستلو او عمل کولو وړ گڼل شوي ، بې صبري ، ارتجاع ، غوسه کيدل بې حوصلې توب او په بې زړه توب

باندې هيڅکله هم چاښه ندي ويلي د نفس کنترول ، خو د داري ، شايستگي انکسار او عاجزي د تل لپاره په ښو صفاتو کې شميرل شوې هيڅکله داسې نه دي شوي چې د نفس بندگي ، کم ظرفي او اخلاقي کوروالي ته د ښو خويونو په فهرست کې ځای ورکړ شوی وي. مسؤليت پيژندنه ، وفا ، استعداد اودمسؤليت احساس ته تل دويار په سترگه کتل شوې ، مسؤليت نه پيژندل او بې وفا يې ته کله هم چا په ښه سترگه نه دي کتلي ، په دې توگه د ټولنيز ژوند په ډگر د ښو او بدو اوصافو په معامله کې ټول بشریت په يوه خوله دی ، د عزت او ويار مستحقه هغه ټولنه ده چې . دافرادو ترمينځ يې د مرستې ، محبت ، خيرغوښتنې ټولنيز عدالت او ټولنيز مساوات احساس ژوندی وي بيلتون ، گډوډي ، بې نظمي ، بې اتفاقي ، خپل مينځې بدخواهي ، ظلم ، بې انصافي هيڅکله هم د ټولنيز ژوندانه په ډگر په ښو صفاتو کې نه شميرل کيږي . همدغه معامله دنيکۍ او بدۍ هم ده ، غلا ، زنا ، قتل ، ډاکه ، رشوت خوړل ، دوکه او فريب ، ښکښلې ، بده وينا ، دخلکو ازارول غيبت ، چغلي ، حسد ، بهتان ، ويل او فساد اچول هيڅکله په ښو چارو کې ندي شميرل شوي . مکار ، کبر جن ، ریاکار ، منافق او حريص وگړي هيڅکله د ښو خلکو په کتار کې نه دي حساب شوي ددې پرعکس د مور او پلار خدمت ، دخپلوانو مرسته ، له گاونډيانو سره ښه چلند له دوستانو سره انډيوالي ديتيمانو او بې څوکه خلکو په حال ځان خبرول د مريضانو پوښتنه او د غم خپلو مرسته د تل لپاره ښه صفات گڼل شوې دي . پاک لمنۍ ، ښې وينا، نرمۍ ، او خير غوښتنې ته تل په درنه سترگه کتل شوي

بشریت خپل ښه عناصر هغه خلک بولي چې ريښتيني او صادق او په هره معامله کې پرې اعتبار کولی شي هغه چې ظاهر او باطن وينا او کړه وړه يې سره برابر وي څوک چې په خپل حق قانع اوسي او د نورو حقوق په پراخه سينه اداء کوي پرامنه ژوند کوي او نورو ته امن ورکوي چې د هغه له شخصيت څخه د خيرهيله کيږي او د بدۍ انديښنه ورڅخه نه وي . له دې نه معلومه شوه چې انساني اخلاق په بنسټيزه توگه هغه نړۍ وال حقيقتونه دي چې ټول انسانان بې پېژني نېکي اوبدي کوم پت شېبان نه دي چې هغې پسې دې غوټې ووهل شي او راودې وېستل شي بلکې بشریت ته پيژندل شوي شيان دي چې احساس يې د بشر-

په فطرت کې ایښودل شوی همدالامل دی چې قرآن کریم په خپله ژبه کې نیکي ته معروف او بدی ته منکر وایي .

معروف هغه شي ته وایي چې ټول خلک یې ښه بولي او منکر هغه شي ته ویل کیږي چې خلک یې بد بولي همدغه حقیقت قرآن عظیم الشان په نورو الفاظو داسې بیان کړی دی : (فالهمها فجورها وتقواها) یعني : دانسان نفس ته الله جلت عظمت د بدی او نیکۍ پوهه په الهامي توگه ورکړي ده .

په اخلاقي نظامونو کې اخلاق څنگه رامینځته شو ؟

اوس پوښتنه دادی هرکله چې نیکي او بدې پیژندل شوې شيان دي او نړۍ وال د تل لپاره دځینو صفاتو په ښه توب او د ځینو په بدوالي سره متفق دي نو بیا په نړۍ کې جلا جلا اخلاقي نظامونه څنگه راپیدا شوه ؟ د هغوی ترمینځ بیلټون پرکوم اساس دی - هغه کوم شی دی چې له امله یې موږ ویلی شو اسلام ځانته یو مستقل اخلاقي نظام لري . داخلاقو په معامله کې د اسلام امتیازي خصوصیت څه شی دی ؟

ددې مسئلې دپوهېدو په خاطر موږ د نړۍ په بیلا بیلو اخلاقي نظامونو نظر اچوو نو په لومړۍ کتنه کې چې کوم بیلټون زموږ مخې ته راځي هغه دادی چې بیلا بیل اخلاقي صفات چې د ژوند په مجموعي نظام کې داندازې ، مقام او مصرف د تجویز کولو او د هغوی ترمینځ د نسبت په قایمولو کې ټول یو تریله سره بیلټون لري - بیا په ډیر ژور نظر سره دغه بیلټون داسې معلومولی شو چې په اصل کې د اخلاقو دښه والي او بدوالي دمعیار د څرگندولو او د خیر او شر د وسیلې په ټاکلو کې سره د غه نظامونه جلا دي د هغوی ترمینځ په دې کار کې هم اختلاف دی چې د قانون ترشاهغه نافذه قوت څه شی دی چې د هغې په زور سره هغه تنفیذ شي او بیا هغه کوم محرکات دي چې انسان د هغه قانون منلو ته تیاروي لیکن کله چې موږ ددې اختلاف پته معلوموو نو په پای کې موږ ته دغه حقیقت څرگندیږي هغه اصلي شی چې د دغو ټولو اخلاقي نظامونو لارې یې سره

جلا کړې دي دادي چې دهغوی ترمینځ د کایناتو په تصور او په کایناتو کې د انسان په حیثیت او هدف کې اختلاف له ریښو څخه نیولې تر ښاخونو پورې او له ښاخونو څخه د هغې تر روح او دهغې تر مزاج او ښې پورې ټول یې یو له بل څخه جلا کړې دي . په انساني ژوند کې اصل پریکنده پوښتنې دادي چې ایا دغه کاینات څښتن لري او که نه ؟ که چیرې موجودیت یې ومنل شي نو ایا دغه خدایان گڼ دي او که یودی ؟ چې الوهیت یې ومنل شي نو دهغه صفات څه دي ؟ له موږ سره یې څه تعلق دی ؟ ایا هغه زموږ د لارښوونې کوم انتظام کړی دی او که نه ؟ ایا موږ د هغه جلت عظمته پروړاندې ځواب ورکونکي یو او که نه ؟ که چیرې ځواب ورکونکي اوسو نو چاته ځواب ورکونکي یو - ؟ او زموږ دژوند هدف او انجام څه شی دی چې دهغې په نظر کې نیولو سره موږ کار وکړو ؟ ددغو پوښتنو ځواب چې دکوم نوعیت پریښت وي په هماغه برابر به یې دژوند نظام هم جوړښت مومي او د هغې په برابر به یې د اخلاقو دنظام حال هم وي .

په دغه لنډه وینا کې به ځما لپاره ډیر سخته وي چې د نړۍ دټولو نظامونو جاج واخلم او دا ووايم چې په هغې کې کومو وگړو دغو پوښتنو ته څنگه څنگه ځوابونه ورکړي دي .

هغه ځوابونه دهغه مشکل او لارې په ټاکنه کومه اغیزه غورځولې ده زه یوازې داسلام په اړه عرض کول غواړم چې د هغو پوښتنو کوم ځواب دی او د هغه پریښت څنگه ځانگړی اخلاقي نظام رامینځته کیدلی شي .

اسلامي ژوندون او اخلاق داسلام په رڼا کې .

پورتنیو پوښتنو ته داسلام ځواب دادي چې دغه کاینات یو څښتن ، خالق ، مالک او حاکم لري چې دغه ټول شیان یې پیدا کړي دي هغه بې سیاله مالک حاکم او څښتن دی دهغه جلت عظمته دامر تر واکمنۍ لاندې دټول نظام چلیږي ، هغه حکیم او مطلق واکمن په څرگندو او پټو شیانو پوه له هر عیب ، نیمگرتیا ،

کمزوری او نقصان څخه پاک دی دهغه الوهیت په داسې طریقه ټینګښت موندلی دی چې هیچا ته اړ نه دی بې سیاله واکمن دې انسان د پیدا یښت په لحاظ دهغه بنده ده دهغه مسؤلیت او دنده دادی چې د خپل خالق بندګي او اطاعت وکړي هغه باید دژوند په ټولو پړاوونو کې په بشپړه توګه دالله عزوجل بندګي وکړي هغه ته دبندګي دلارې ټاکل دهغه خپل کارنه بلکې دهغه ذات کار دی چې د ټولو کایناتو څښتن او د هغه د لارښوونې لپاره یې خپل پیغمبران راستولي او خپل کتابونه یې نازل کړي دي انسان مسؤلیت لري چې دخپل ژوند د لارښوونې لپاره د هغه جلت عظمت د لارښوونو سرچینې ته مراجعه وکړي ، انسان په خپل ټول ژوند کې د الله جلت عظمت په وړاندې ځواب ورکونکی دی دغه ځواب ورکول په دې نړۍ کې نه دي بلکې داهر څه به په اخرت کې وي - د دنیا او سنی ژوند دازموینې ډګر دی دلته باید دانسان ټول کونښنونه په دې خبره راوڅرخيږي چې هغه داخرت په ځواب ورکولو کې دخپل څښتن په وړاندې بری ترلاسه کړي په دغه ازموینه کې دانسان ټول وجود شریک دی دهغه دټولو ځواکونو او صلاحیتونو او دژوندانه د هریو اړخ ازموینه به اخیستل کېږي په ټولو کایناتو کې چې له کوم شي سره چې دی مخامخ کیږي او دده ورسره تعامل وي په بشپړه توګه به حساب صورت ونیسي چې انسان ورسره څنګه تعامل کړی او دغه حساب کونکی به هغه سپیڅلی ذات وي چې دځمکې پر ټولو ذراتو ، هوا ، اوبو ، او پخپله د انسان په زړه ، دماغ ، لاس او پښو نه یوازې دده په حرکاتو او سکانتو بلکې دده په فکر او ارادې پورې په ټولو شیانو د علم څښتن دی دنړۍ په ژوند کې د انسان دټولو کړو وړو ریکارډ جوړیږي .

داخلاقي هلو ځلو هدف

داهغه څه دي چې اسلام د ژوندانه بنسټیزو پوښتنو ته ځوابونه ورکړي دي دغه تصور او عقیده په کایناتو کې انسان ته حقیقي او دکامیابی وروستنۍ پړاو ټاکي چې هغه ته رسیدل دانساني هلو ځلو نهایی هدف

اوهغه دالله عزوجل له رضا څخه عبارت دي دا هغه معيار دی چې پر هغې باندې داسلام داخلاقى نظام په عملي تگلارې پریکړه کیدى شي چې داخیردى او يا شر ددې له ټاکنې وروسته اخلاقو ته هغه محور په برخه کېږي چې دهغې په شاوخوا ټول اخلاقى ژوند څرخېږي هغه دهغې کشتۍ حالت ته ورته نه وي چې دهوا او اوبو څپې يې هرې خواته ځغلوې دغه تعین ديو مرکزي مقصد مخې ته په ایښودلو سره ټولو اخلاقى صفاتو ته وړ حدود، ځایونه اومناسب عملي شکلونه ټاکي په دغه صورت کې موږ ته هغه خپلواکه ځواکونه لاس ته رازي چې په ټولو بدلیدونکو رابدلیدونکو حالاتو کې يې ثابت ځای ترلاسه کړى دی .

بيا تر ټولو لويه خبره داده چې دالله تعالى درضا او خوښۍ په مقصود گڼلو سره انسان ته لوى هدف او غايه په برخه کېږي چې دهغې په وسیله داخلاقى پرمختگ لایتناهي امکانات رامینځته کېږي چې په هیڅ پړاؤ کې هم دشخصي غرضونو ښکارکیدلى نه شي . له معيار وړکولو سره سره اسلام دکایناتو په هکله دخپل تصور او انسان ته داخلاقى حسن او قبح ديو مستقل علم دوسیلي بنسټ هم ږدي هغه زموږ داخلاقو علم یوازې د عقل او تجربې په بشري علومو کې نه دی منحصر کړى چې د تل لپاره د بدلیدونکو پریکړو په نتیجه کې زموږ اخلاقى قوانین هم بدلون ومومي او هغوى ته به هیڅکله استقرار په برخه نه شي

حقیقت دادى چې هغه موږ ته یوه ټاکلى سرچینه په لاس راکړي چې هغه دالله عزوجل سپیڅلى کتاب او د هغه د پیغمبرسنت دي چې له هغې نه موږ ته په هر حال او هر وخت کې اخلاقى لارښوونې په لاس راتللى شي دغه لارښوونې داسې دي چې دکورنۍ ژوندانه دکوچنیو معاملاتو څخه واخله د نړۍ وال سیاست تر لویو لویو پیښو پورې دژوندانه په هر اړخ او څانگو کې زموږ رهنمایي کوي - دهغې په دننه کې دژوندانه په چارو داخلاقى اصولو هغه پراخه انطباق (Widest Application) موندل کېږي چې په هیڅ پړاؤ کې دعلم بلې وسیلې ته زموږ اړتیا نه پېښوي .

داخلاقو تر شا نافذونکی خواک

د اسلام سپیڅلی دین انسان ته دکایناتو اصلي او حقيقي تصور او د اخلاقي قانون تر شا نافذه قوت هم ورپه برخه کوي چې هغه د الله عزوجل ویره او د آخرت سوال او ځواب او د ابدی تلپاتي ژوند د خرابتیا احساس دی اگر که اسلام یوه داسې ځواکمنه عامه رایه هم جوړول غواړي کوم چې په ټولنیز ژوندانه کې اشخاص او ډلې د اخلاقي اصولو په پابندی مجبوروي او یو داسې نظام هم په پښو دروي چې دهغه د تطبیق اصلي اعتماد په بیروني فشار نه بلکه دهغه په دننني فشار باندې ایښودل شوی چې هغه د الله جلت عظمت په وجود یقین او د آخرت د عقیدې له باور څخه عبارت دی .

د اخلاقي احکامو تطبیق نه مخکې د اسلام سپیڅلی دین د یو شخص په زړه کې دا خبره کښینول غواړي چې ستامعامله په بنیادي ډول له هغه ذات سره دی چې په هروخت او هرځای کې تاویني ته خو له خلکو څخه پتیدلی شي خو له هغه عزوجل څخه نه شي پتیدلی - د نړۍ ټولو خلکو ته خو دوکه ورکولی شي خو هغه ته یې هیڅکله نه شي ورکولی د نړۍ والو څخه خو تیښته کولی شي خو د هغه جلت عظمت په محکمه کې به ستاحاضریدل وي چې هلته بیا وکالت نه شي چلیدلی او په هغې کې به ستا د راتلونکي تلپاتي ژوند د برخلیک په هکله عادلانه پریکړه صورت نیسي .

دداسې عقیدې او باور په درلودلو سره گویا دهر سړي په زړه کې دپولیسو مرکز جوړیږي چې له دننه څخه تاد هغه حکم عملي کولو ته اړکوي برابره خبره ده چې بیرون په هغو احکامو د فشار په توگه د عمل لپاره کوم پولیس ، محکمه او زندان موجود وي او که نه ؟

د اسلام داخلاقې نظام تر شا همدغه زور او ځواک پروت دی چې په تطبیق کې یې اغیزمن رول ترسره کوي . که چیرته ، عامه رایه او د حکومت ځواک دهغې ترشا موجود وي بیا خو (نور علی نور) شو او که نه ؟ همدغه ایمان مسلمان افراد او مسلمان قام په سمه لار روانولی شي په دې شرط چې په زړو نو کې واقعي ایمان ځای پرځای شوی وي .

د کایناتو او انسان په هکله د اسلام دغه مفکوره هغه محرکات هم برابروي چې انسان د اخلاقو د قانون په برابر د عمل لپاره آماده کوي په دې خبره دانسان راضي کیدل چې هغه الله پاک د خپل معبود په توگه ومني او د هغه عزوجل بندگي دخپل ژوند لاره وبولي - د اددې خپرې لپاره بشپړ محرک دی چې کوم شخص د الهي احکامو اطاعت کوي دهغه لپاره به په تلپاتې ژوندانه کې ښایسته راتلونکې یقیني وي . برابره خبره ده چې د دنیا په عارضی ژوندانه کې له څومره ستونزو ، زیانونو او کړاؤنو سره مخامخ شوی اوسي . ددې پرمخ څوک چې دلته د الله عزوجل څخه په سرغړونې لاس پورې کړي هغه ته به ابدی او تلپاتې سزا ورکړه شي . برابره خبره ده چې د دنیا په څولنډو تنگو ورځو کې په څومره مزو ، عیش او عشرت لاس پورې کړي دغه هیله او ویره چې د چا په زړه کې ځای ونیسي نو دهغه په زړه کې داسې یوه ځواکمنه محرکه قوه رامینځته کیږي چې په ټولو وختونو کې یې د نیکۍ په لوري هڅوي اگر که د نیکۍ نتیجه په نړۍ کې څومره زیانمنه په سترگو ښکاره شي او په هغو ځایونو کې به له بدۍ څخه لرې پاتې کیږي اگر که هلته بدی ډیره ښایسته او گټوره په سترگو څرگنده شي .

له دغه تفصیل نه داخبره په ډاگه کیږي چې د اسلام خپل کایناتي تصور، دخپل خیر او شر معیار د علومو او اخلاقو سرچینه خپل نافذ ځواک او خپل محرکه قوت جلا ساتي او د هغو شیانو په وسیله مشهور اخلاقو مواد دخپلې اندازې په برابر ترتیبوي او د ژوندانه په ټولو څانگو کې یې جاري کوي ، پر دې بنسټ به داوینا صحیح وي چې اسلام خپل بشپړ او خپلواکه اخلاقي نظام لري .

د اسلام داخلي نظام ځانگړ تېاوې:

ددغه نظام ځانگړتياوې ډيرې دي په هغو کې درې ډيرې څرگندې او وتلي گڼلي شي .

لومړۍ خصوصيت:

لومړۍ خصوصيت ېې دادی چې اسلام دالله عزوجل درضا او خوښۍ په هدف گرزولو سره داسې ېو لوړ معيار قايموي چې دهغې له امله داخلي ارتقا د امکاناتو کومه انتها نه وي دعلم ديوې ټاکلې سرچينې په تقرر سره اخلاقو ته هغه پايښت او استقلال په برخه کيږي چې په هغه کې دپرمختگ ځای وجود لري مگر د ارتجاع او د وکې ځای په کې نه وي دالله عزوجل دويرې په وسيله اخلاقو ته هغه نافذه ځواک بشلی شي چې د بيروني فشار نه پرته عملي بڼه غوره کوي .

دويم خصوصيت:

دويم خصوصيت ېې دادی چې هغه يو څو د گوتو په شمير اخلاق نه وړاندې کوي چې په انساني معروفو اخلاقو کې ځينې کم او ځينې زيات کړي . اسلام هغه اخلاق خپلوي چې معروف دي او په هغو کې څه د گوتو په شمير نه بلکې ټول خپلوي بيا په ژوندانه کې په بشپړ توازن او تناسب سره د يوه يوه ځای ، مقام او مصرف ټاکي او د هغو تطبيق ته داسې پراختيا په برخه کوي چې انفرادي کړه وړه - کورنۍ او ښاري ژوند ، ملکي سياست ، اقتصادي کاروبار ، بازار ، ښوونځۍ ، محکمې ، پوليسۍ- او پوځي چوڼۍ ، دجگړې ډگر ، د سولې کانفرانسونه . لنډه دا چې د ژوندانه هيڅ اړخ او څانگه داسې نه دی چې داخلاقو له هراړخيزو اغيزو څخه

ژغورل شوې اوسي هر ځای او د ژوند په هره څانګه کې اخلاقو ته واکمني په برخه کوي . او دهغه کوښښ دادی چې د ژوندانه د معاملاتو واګي د نفسي غوښتنو او ګټو پر ځای داخلاقو لاسونو ته ورکړي .

دریم خصوصیت :

دریم خصوصیت ېې دادی چې هغه له بشریت څخه دداسې یوه نظام د ټینګولو غوښتنه کوي چې په نیکو ولاړ او له منکراتو څخه پاک او سپیڅلی اوسي د اسلام داخلاقې نظام بلنه دادی کومې ښې چارې چې بشري احساس د تل لپاره ښې ګڼلي دي راځي چې هغه په پښو ودرؤو او کومې بدې چارې چې بشریت تل بدې ګڼلې دي له موند نه یې وباسو او له مینځه یې یوسو . دغې بلنې ته چې کومو خلکو لیک ویلی هغوی سره یوځای کړو او له هغو څخه یو امت جوړ کړو چې دهغې نوم اسلامي امت ؤ د امت په توګه د هغه دجوړښت مقصد داؤ چې هغه به معروف (نیک کارونه) د ځمکې پرمخ ټینګوي او د منکر (بدوکارونو) دله مینځه وړلو او تمبولو لپاره به په منظمو کوښښونو ا هلو ځلو لاس پورې کوي .

اوس که چېرې ددې امت په لاسونو معروف تر فشار لاندې ونیول شي او د منکراتو او ناروا چارو دقایمولو کوښښ وشي نو دا دامت لپاره په دنیا او اخرت کې دغم او افسوس خبره ده .

د اسلام سياسي نظام

دا د مولنا رحمة الله عليه هغه تاريخي وينا ده چې د جنوري د مياشتې په شلمه نيټه د ۱۹۴۸م کال د لاهور له راډيو نه خپره شوې ده .

د اسلام سياسي نظام په درې بنسټونو ايښودل شوی توحيد ، رسالت او خلافت . ددې اصولو له فهم نه پرته د اسلامي سياست تفصيلي پوهه ستونزمنه ده . زه له ټولو د مخه ددغو درې واړو اصولو تشرېح وړاندې کوم .

دتوحيد معنا دادی چې الله جلت عظمتۀ دنړۍ او دهغې د ټولو استوګنو خالق ، مالک او پالونکی دی حکومت او واکمني دهغه حق ده هغه دحکم ورکولو اود منعه کولو حق لري د بل چا له شرکت نه پرته د بندګۍ او اطاعت مستحق يوازې دهماغه سپېڅلی ذات دی . زموږ دغه نړۍ چې موږ په کې اوسېږو زموږ جسماني ځواکونه چې موږ ورڅخه کار اخلو زموږ هغه واک او اختيارات چې موږ ته دنړۍ پر موجوداتو په برخه دي او پخپله دغه موجودات چې پر کومو باندې خپل واک استعمالوو په هغو ټولو کې يو شی هم نه موږ پيداکړی او نه مو حاصل کړی دی او نه دهغو په ور کړه کې له الله تعالی سره څوک شريک ؤ او نه شته له همدې کبله دخپل ژوند هدف او د خپلو ځواکونو دمصرف او خپلو واکونو د حدودو ټاکل نه زموږ خپل کار دی اونه بل چاته

په دې کې د مداخلې حق په برخه ده دا یوازې دهغه سپیڅلې ذات صلاحیت دی چې موږ یې له دغو ځواکونو او اختیاراتو سره پیدا کړي یو او د نړۍ ډیر شیان یې زموږ په واک کې راکړي دي

د توحید دغه اصول بشري حاکمیت په بشپړه توګه نفی کوي . یو انسان وي او که یوه طبقه او ډله او یا پوره قام او یا په مجموعي توګه د ټولې نړۍ انسانان، د حاکمیت حق هیڅاته په برخه نه دی حاکم یوازې الله عزوجل دی او د هغه جلت عظمتۀ حکم د قانون سرچینه ده .

په کومې وسیلې سره چې دالله عزوجل قانون بشریت ته رسیدلی دهغې نوم رسالت دی - په دغې وسیلې سره موږ ته دوه شیان په برخه شوي یو (کتاب) چې په هغه کې پخپله الله عزوجل خپل قانون بیان کړی دی دویم د کتاب مستنده تشریح چې پیغمبر صلی الله علیه وسلم د الله جلت عظمتۀ دنماینده په حیث په وینا او عمل دواړو سره وړاندې کړی . دالله عزوجل په کتاب کې ټول هغه اصول او قوانین بیان شوي دي چې پر هغې باندې د انساني ژوندانه نظام ټینګښت مومي او پیغمبر صلی الله علیه وسلم ددې کتاب دغوښتنو په برابر په عملي توګه د ژوند یو نظام جوړ کړ او دهغه ضروري تفصیلات یې موږ ته څرګند او زموږ لپاره یې یوه نمونه قایمه کړه په اسلامي اصطلاح کې ددې دواړو مجموعي نوم شریعت دی او د هغه اساسي اصول او قوانین دي چې پرهغې باندې اسلامي ریاست ټینګښت مومي .

اوس خلافت درواخلی : په عربي ژبه کې دغه لفظ دنیابت لپاره ویلی شي - داسلام دسپيڅلي دين په رڼا کې په نړۍ کې دانسان اصل حیثیت دادی چې هغه د زمکې پرمخ دالله عزوجل نایب او خلیفه دی یعنې دژوند په ډګر هغه ورکړ شوې اختیارات استعمالوي چې دالله جل شانہ له خوا ورکړ شوي دي د ده حیثیت دخپل سړي او خپلواکه واکمن نه بلکې د بنده په توګه دی . تاسو چې کله یو چاته د خپل جایداد انتظام سپارل غواړي نو په لازمي توګه ستاسو په نظر کې څلور خبرې وي .

لومړی : داچې ددغه جایداد اصلي او واقعي څښتن تاسو یاست ،

دویم : داچې ستاسو په جایدادکې دغه سړی ستاسو دورکړی شویو لارښوونو په برابرکار کولی شي

دریم : دا چې هغه خپل واک دهغو حدودو په دننه کې په کار راوستلی شي چې تاسو ورته ټاکلي دي .
 څلورم : دا چې ستاسو په جايداد کې به ستاسې غوښتنې او خوښه په نظر نيسي- دغه څلور واړه
 شرطونه د نيابت او خلافت لازمي عناصر (توکي) دي .

د نايب د لفظ په ويلو سره پخپله دانسان په ذهن کې راگرزي که چېرې کوم نايب دغه څلور شرطونه
 بشپړ نه کړي نو تاسو وياست چې هغه د نيابت له حدودو څخه تيری کړی او د هغه تړون په ماتولو يې لاس
 پورې کړی چې د نيابت په عين مفهوم کې شامل ؤ همدغه برابر مفهوم دی چې په هغه کې اسلام انسان
 د الله جلت عظمتۀ خليفه بللی او د دغه خلافت په تصور کې دغه څلور واړه شرطونه شامل دي

د اسلام د سياسي نظام په رڼا کې چې کوم رياست او دولت په پښو دريږي هغه په اصل کې د الله
 د حاکميت په سيوري کې انساني خلافت دی او هغه دا چې د الله عزوجل د بادشاهۍ په سيوري کې انسان د
 هغه جلت عظمتۀ د لارښوونو په برابر دهغه د ټاکلو حدودو په چوکاټ کې کار وکړي او د هغه عزوجل غوښتنې
 دې پوره کاندې .

د خلافت د لفظ د تشریح په لړ کې په دومره خبره ځان پوهول په کار دي چې د اسلام په رڼا کې
 خلافت د کوم فرد کورنۍ او يا دکومې ډل حق نه ، بلکې د ټولې ټولنې د افرادو حق دی چې د توحيد او رسالت
 په بنسټيزو اصولو ايمان ولري او د خلافت شرايط يې بشپړ کړي اوسي . دغسې ټولنه په مجموعي توگه
 د خلافت وړ ده د اسلامي ټولنې هر فرد د خلافت مستحق ده او هيڅوک د احق نه لري چې له دغو حقوقو اوا
 ختياراتو څخه يې محروم وگرزوي

د حکومت د چلولو لپاره چې کوم نظم او نسق جوړ يږي هغه د خلکو په خوښه جوړښت مومي او د دوی
 رايه او مشوره په کې ارزښتناکه رول لري . څوک چې د، ولس اعتماد حاصل کړي د هغوی له خوا به د خلافت
 مسؤليت سرته رسوي خو ددې پرعکس څوک چې د، ولس اعتماد او رايه تر لاسه نه کړي د حکومت له منصبه
 دې گوښه کړی شي . په دې لحاظ اسلامي جمهوريت يو بشپړ جمهوريت دی چې له اسلامه پرته نور نظامونه

ورسره هيڅکله سيالي نه شي کولی . البته کوم شی چې اسلامي جمهوريت دغربي جمهوريت څخه جلا کوي هغه دادی چې د لويديځ سياسي نظريه په جمهوري حاکميت ولاړه ده او د اسلام جمهوري نظام دجمهورو (خلکو) په خلافت استوار شوی . هلته دقانون جوړولو واک خلکو ته حاصل دی خو دلته ازاده قانون جوړونه څوک نه شي تر سره کولی بلکې د قانون سرچينه اسماني شريعت دی چې الله عزوجل دخپل پيغمبر په وسيله انسانانو ته رالېږلي دي . هلته حکومت دخلکو خوښه او غوښتنه پوره کوي خو دلته حکومت او خلک دالله عزوجل غوښتنه ترسره کوي .

لنډه داچې د لويديځ جمهوريت يو بې واگو خدايې ده چې خپل واک په ازاده توگه استعمالوي ددې پرعکس اسلامي جمهوريت دالله عزوجل د بندگۍ يو پابند نظام دی چې خپل واک دالله عزوجل د لارښوونو په برابر دهغه جلت عظمت ته د ټاکلو حدودو په دننه کې په کار راولي . زه اوس ستاسو په وړاندې داسلامي حکومت لنډه نقشه وړاندې کوم چې د توحيد ، رسالت او خلافت پر بنسټونو ايښودل شوي ده .

داسلامي حکومت مقصد په قران عظيم الشان کې په څرگنده توگه بيان شوې چې هغه به ټولو نبيگنو او نیکو چارو ته وده ورکوي چې دهغې په وسيله الله عزوجل انساني ژوندون ښايسته کول غواړي او ټول هغه فسادونه او بې لارټياوې به له بيخ او بنسټ څخه وباسي چې د ژوند په ډگر الله عزوجل ته ناخوښې دي .

داسلامي حکومت هدف يوازې د مملکت د نظم او نسق ساتل نه دي او نه د کوم ځانگړي قام ټولنيزې غوښتنې پوره کول دي ددې پرځای اسلام يو ډير لوړ نصب العين لري چې د هغه د لاسته راوړلو لپاره خپل ټول وسايل او ځواکونه په کار اچوي او هغه داچې الله عزوجل په خپله ځمکه کې دخپلو بندگانو په ژوند کې چې کومه سپيلځلتيا ، ښکلا ، خير او اصلاح ، پر مختگ او نيکمرغي ليدل غواړي هغه ټولې دې رامينځته شي اود فساد او وراني د ټولو اشکالو مخه دې ډب کړی شي چې دالله جلت عظمت ته په نزد په ځمکه کې د وراني او د هغه عزوجل د بندگانو د ژوند د خرابتيا لامل گرزي .

ددغه نصب العین په مخکې ایښودلو سره اسلام زموږ پر وړاندې دخیر او شر دواړو یو څرگند تصویر په مخ کې ایښی دی چې په هغه کې مطلوبه ښیځنې او ناروا لارې چارې په واضح ډول په ګوته شوې د دغه تصویر په خپل مخ کې ایښودلو سره په هر وخت او هر چاپیریال کې اسلامي حکومت خپل اصلاحی پروګرام جوړولی شي .

داسلام خپلواکه غوښتنه دادی چې د ژوندانه په هره یوه څانګه کې دې د اخلاقي اصولو پابندي وکړی شي له همدې کبله هغه د خپل حکومت لپاره دغه غوڅه پالیسی ټاکي. چې د هغه په سیاست کې به بې الایشه انصاف، سپیڅلتیا د دیانت او ایمان داری پر بنسټ ولاړ وي. هغه د هیواد د انتظامي او ولسي ګټو په خاطر هیڅکله دروغ، دوکه او بې انصافي په هیڅ صورت کې روانه بولي د هیواد په دننه کې د حکومت او ولس تر منځ خپل مینځې اړیکې وي او که له بیرونو هیوادونو او ملتونو سره په دواړو صورتونو کې ریښتینولي، دیانت، عدالت او انصاف په اغراضو او مصالحو مقدم ګڼل کیدی شي.

د اسلام سپیڅلي دین د مسلمانو افرادو په څیر په اسلامي حکومت هم دا پابندي لګوي. چې په خپلو ژمنو او تعهداتو وفا وکړي د اخیستلو او ورکولو پیمانې یو شان کړي. چې کومه وینا کوي هغه په عمل کې پلي کړي چې کوم شی کوي د هغې وینا هم کوي له خپل حق سره خپل مسؤلیت هم یاد ساتي د بل چا د مسؤلیتونو تر څنګ یې حقونه هم نه هیروي حکومتي ځواک د ظلم پر ځای د عدل او انصاف د ټینګښت وسیله ګرځوي. حق په هر حال حق پیژني او په سرته رسولو کې یې بېرته کوي. اقتدار او حکومتي ځواک الهي امانت ګڼي او له همدې یقین سره یې په کار راوړي چې ددې بشپړ حساب به د الله (ج) پر وړاندې ورکوي.

اسلامي ریاست اگر که د ځمکې پر یوې ځانګړې برخې کې هم قایمیدلی شي. خو هغه نه انساني او ښاري حقوق په یوې ځانګړې جغرافیایي سیمه کې محدود بولي تر کومه ځایه چې د انسانیت تعلق دی اسلام هر انسان ته څو بنسټیز حقوق ټاکلي دي او په هر حال کې د هغې د درناوي حکم صادروي برابره خبره ده چې د اسلامي دولت په حدودو کې دننه اوبا بهرون ژوند تر سره کړي دوست وي او که دښمن د سولې په حالت کې

اوسي او که د جنگ، انساني وينه په هر حالت کې د درناوي او احترام وړ گڼل کېږي او له حق نه پر ته نه بېول کېږي. ښځينه. بوډا، رنځور او زخمي ته په هيڅ صورت لاس اوږدول روانه دي د ښځي عصمت او ابرو په هر حال د قدر وړ ده او هغه نه شي بې پته کيدی وړی د ډوډۍ، بربنډ د لباس او رنځور د علاج مستحق دی. برابره خبره ده چې د دښمن له قام سره يې اړيکه اوسي او که له خپل قام سره داسي نور حقوق هم اسلام انسان ته د بشر په حيث ورکړي دي او د اسلامي دولت په اساسي قانون کې هغو ته د بنسټيزو حقونو مقام په برخه دی.

پاتې شوه د ښاري توب حقونه اسلام يې يوازي هغه چاته نه ورکوي چې ددې دولت په حدودو کې يې نړۍ ته سترگې پرانستي وي. بلکې هر مسلمان ته يې ورکوي چې د نړۍ په کومه گوښه کې يې نړۍ ته سترگې غړلي وي. هغه د نورو ښاريانو په شان د برابر وړ حقونو وړ بولي. په نړۍ کې چې څومره اسلامي دولتونه دي د هغوی تر مينځ د ښاري توب حقوق مشترک دي. هر مسلمان برابره خبره ده چې د نړۍ په کومه گوښه اسلامي هيواد کې يې نړۍ ته سترگې پرانستي وي. بل اسلامي هيواد ته په ننوتلو سره پاسپورت ته اړتيا نه پيدا کوي. مسلمان له کوم نسلي، قامي او يا طبقاتي امتياز نه پرته په هر يو اسلامي هيواد کې د لوی نه لوی منصب د مسئوليتونو اهل کيدی شي.

البته د يو غير اسلامي حکومت مسلمان رعيت په هغه صورت کې د اسلامي دولت رعيت گڼلی شي چې اسلامي دولت ته هجرت وکړي او دلته تل تر تله استوگن شي.

د نامسلمانو اقليتونو (لږه کيو) لپاره چې د کوم يوه اسلامي هيواد په حدودو کې ژوند ترسره کوي. اسلام څو ټاکلي حقوق ټاکلي دي او هغه په لا زمي توگه د اسلام د اساسي قانون برخه ده.

په اسلامي اصطلاح کې دغسي نامسلمانو وگړو ته ذمي ويل کېږي. مطلب دا چې د هغو د ساتني مسئوليت اسلامي دولت په خپله غاړه اخيستی د ذميانو ځان، مال او ابرو په بشپړه توگه د مسلمان د ځان، مال او ابرو په شان د قدر او عزت وړ ده په عقوباتو او تعزيراتو کې د مسلمان او ذمي تر مينځ بيلتون نه وي د

ځمکانو د شخصي ژوند په قوانینو کې اسلامي دولت کومه مداخله نه کوي. ځمکانو ته د عقیدې، دیني رسوماتو او عباداتو بشپړه ازادي په برخه ده. ځمکې د خپل مذهب تبلیغ نه شي کولی. بلکې د قانون په حدودو کې به ژوند سرته رسوي. اسلام ته د انتقاد گوته هم نه شي نیولی داسې نور ډیر حقوق اسلامي قانون نامسلمانو اوسیدونکو ته ورکړي دي دا مستقل حقوق تر هغه پورې له دوی څخه نه شي سلېولی. ترڅو پورې چې دوی زموږ له تړون او ځمکې څخه وتلې نه وي

نامسلمان حکومت که هر څومره په خپلو مسلمانو اوسیدونکو په ظلم او تیږی لاس پورې کړي. د یو اسلامي دولت په حیث یې په ځواب کې جواز نه لري چې موږ د خپل هیواد نامسلمان استوګن ته لاس ور اوږد کړو. تر دې پورې که چیرې زموږ له پولي بیرون ټول مسلمانان ووژل شي زموږ د پولي دننه د یوه ځمکې وینه تویول په ناحقه روانه دی.

د اسلامي دولت د نظم او نسق مسؤلیت یو امیر ته سپارل کېږي چې د جمهور رئیس په څیر پیژندل کېږي. د امیر په ټاکنه کې ټول بالغ عاقل نارینه او ښځینه د رایې د ورکولو حق لري کوم چې د اسلامي قانون منلو ته تیاروي.

د جمهور رئیس د انتخاب بنسټ به دا وي چې د اسلام له روح نه د پوهې او د اسلامي سیرت او اخلاقو څښتن، الله (ج) نه ویریدونکی د تدبیر خاوند او د زیاتو خلکو د اعتماد وړ وي داسې شخص د ولسي- مشرباته لپاره انتخابولی شي. او بیا د هغه د مرستې په خاطر د شوری مجلس هم جوړولی شي چې هغوي به هم خلکو انتخاب کړي وي.

ولس مشر ته لازمه ده چې د هیواد د انتظام چلول د شوری د غړو په مشوري سره سرته ورسوي یو امیر تر هغه پورې د هیواد حکمران پاتې کیدلی شي چې ترڅو پورې ورته د خلکو اعتماد په برخه وي د عدم اعتماد په صورت کې ورته په کار دي چې له خپل منصب څخه لاس په سر شي خو ترڅو پورې چې د خلکو اعتماد او باور ور په برخه وي د حکومت ټول اختیارات او واک ورته حاصل دی.

جمهور رئیس او د هغه په حکومتي چارواکو، عامو ښاريانو ته د انتقاد حق په برخه دی په اسلامي ریاست کې به قانون جوړونه د شرعي حدودو په چوکاټ کې وي. د الله (ج) او رسول الله صلی الله علیه وسلم څرگند احکام به د مطلق اطاعت وړ وي.

د شوری هیڅ یو مجلس او قانون جوړونکی غونډه په کې تبدیل او ترمیم نه شي راوستلی په هغو احکامو کې چې د دوو او یا زیاتو تعبیرونو احتمال ولري په هغې کې د شریعت د مقصد معلومول د هغو خلکو حق دی چې شرعي پوهه ولري. داسې مسایل به ولسی جرگې د علماو او اسلامي پوهانو کمیټې ته سپاري. له دی نه وروسته بیا د هغو چارو اړت ډگر دی چې په هغه کې شریعت کوم حکم نه وي ورکړی په داسې چارو کې د شوری مجلس د قوانینو په جوړولو کې ازادي لري.

د اسلام په سپیڅلي نظام کې عدلیه او ستره محکمه د حکومت تر لاس لاندې نه بلکې نیغ په نیغه د الله (ج) نماینده او هغه (ج) ته ځواب ورکونکې ده. سره له دی چې د قاضی القضاات تقرر د اجرائي ځواک (جمهور رئیس) له خوا ټاکل کیږي.

خو تر تقرر وروسته یې د قضا پر چوکۍ د کښیناستلو نه وروسته به د الهی قانون په برابر د خلکو تر مینځ له عدل او انصاف څخه کار اخلی د هغه له انصاف او عدل څخه پخپله جمهور رئیس، وزیران هم نه شي خلاصیدلی د محکمې پر وړاندې به په دی توگه حاضرولی شي څنگه چې عام ښاريان محکمې ته حاضرېږي.

د اسلام ټولنیز نظام

دغه وینا د فروری د میاشتې په لسمه نیټه ۱۹۴۸ م کال د

لاهور له راډیو څخه خپره شوې

د اسلام د ټولنیز نظام بنسټیزه ډبره دغه مفکوره ده چې د نړۍ ټول انسانان له یوه نسله څخه زیږیدلي
الله عزوجل تر ټولو د مخه یوه انساني جوړه (حضرت آدم علیه السلام او بی بی حوا) (رض) پیدا کړه او بیا
یې له دواړو څخه بشري توکم خپور کړ. په پیل کې تر یوه وخته د دواړو اولادونه یو امت او په یوه دین او د
یوې ژبې څښتنان و. خو څومره چې د دوی شمیر زیاتیده پر ځمکه کې خپریدل ددې خپریدلو طبیعي نتیجه
همدا وه چې په بیلا بیلو نسلونو، قامونو او قبیلو وویشل شي د هغوی ژبې، لباس او د ژوند لارې چارې سره
جلا شوي. ځای اوبو او هوا د دوی رنګونو او قامت ته هم بدلون وېځنه دغه ټول اختلافات فطري اختلافات
و. چې د واقعیت په نړۍ کې اوس هم وجود لري له همدې کبله یې اسلام د یو واقعیت په توګه منی.

د اسلام سپېڅلی دین د دغه واقعیت ښه څرګندونکې بلکې له دې څخه ګټه پورته کوي. او هغه دا چې د انسان د خپل مینځي تعارف او پیژندګلوی په همدې صورت کېدای شي. لیکن د اختلافاتو پر اساس په انسانانو کې چې وروسته د توکم، رنګونو، ژبې، قام او وطن کوم تعصبات را مینځته شوې هغه ټول اسلام ناسم وګڼل د انسانانو تر منځ ټیټ او لوړ، شریف او خسیس د خپل او پردي چې څومره بېلتونونه پیدا شوي. د اسلام په رڼا کې دا ټول د جاهلیت سوغات دي اسلام یې بشریت ته په ډاګه اعلانوي چې تاسو ټول د یو مور او پلار اولاد یاست له همدې کبله تاسو ټول یو د بل وروڼه او په انساني حیثیت کې سره برابر یاست.

ددغه لوړ نړۍ وال انساني تصور له غوره کولو نه وروسته اسلام وایي چې د انسانانو تر منځ امتیازي بېلتون که چیرې کېدای شي هغه نسل، رنګ، وطن او ژبه نه دي بلکې افکار، اخلاق او اصول دي. د یوې مور دوه ځامن د خپل نسب په لحاظ دواړه سره یو دي خو د اخلاقو او افکارو په لحاظ سره بېلتون لري د ژوند لارې د دواړو سره جلا دي. ددې برعکس د ختیځ او لویدیځ د لري واټن استوګن مسلمان په څرګند ډول که څومره یو تر بله سره لري اوسي. لیکن د ژوند لاره یې سره یوه ده.

ددغې نظریې پر بنسټ اسلام د نړۍ د ټولو نژادي، وطني او قامي ټولنو پر خلاف یوه فکري، اخلاقي او اصولي ټولنه جوړه کړه. چې په هغې کې انساني اړیکې د هغه د پیدایښت پر بنسټ نه وي بلکې عقیده او اخلاقي ظوابط وي. هر هغه څوک چې الله (ج) خپل څښتن او معبود بولي او د پیغمبرانو لارښوونې د ژوند د قانون په توګه ومني. په دغه ټولنه کې شاملیدلي شي. برابره خبره ده چې د افریقا او امریکا استوګن وي او یا شامي او یا اربابې نژادې اوسي یا سور او یا توروي که هغه په هندي ژبه خبرې وکړي او که په عربي چې کوم انسان هم په دغه ټولنه کې شمولیت پیدا کړي. د هغو ټولو حقوق او ټولنیزه مرتبه سره مساوي ده. هېڅ رنګه نژادي، قامي او یا طبقاتي امتیازات د هغوی تر منځ نه شي رامینځته کېدای چې یو د لوړ او بل دې ټیټ وي. په دې توګه چې په لاس لګولو سره پرې سړي پلټ وګڼل شي او په نکاح، خوراک، څښاک او په ناسته پاسته

کې د هغوی تر مینځ خنډونه اوسي هېڅوک هم د پیدایښت او یا کسب او کار په لحاظ ذلیل او ټیټ نه دي. هېچا ته هم د خپل نسب په اعتبار ځانگړي حقوق په برخه نه دي.

د یو شخص لوړتیا د هغه د کورنۍ او شتمنۍ له امله نه دی بلکې یوازې له دې کبله دی چې د زیاتو ښو اخلاقو خاوند او په تقوا کې له نورو خلکو زیات دی.

دغه داسې ټولنه ده چې د نسل، رنگ، ژبې او سیمې پولي یې پنگې کړي او د ځمکې ټولو برخو ته شامله ده او پر بنسټ یې د بشریت یوه نړۍ واله ورور گلوي پر پښو ودریدلی شي.

په نژادي توکمیزو او سیمه ئیزو ټولنو کې یوازې هغه خلک گډون کولی شي. چې په کوم نسل او یا وطن کې پیدا شوې اوسي له دې نه د بیرون خلکو لپاره د داسې ټولني دروازي بندي دي. البته په فکري او اصولي ټولنه کې هر هغه شخص له برابر و حقوقو سره شاملیدلی شي. چې یوه عقیده او اخلاقي ظابطه یې منلې وي.

پاتې شوه هغه خلک چې دغه عقیده او ظابطه نه مني نو دغه ټولنه یې په خپل چاپیریال کې نه شي حسابولی مگر د انساني ورور ولي اړیکې ورسره ټینګولی شي او بشري حقوق ورته په برخه دي څرگنده دي وي. چې د یوې مور ځامن که چیرې په افکارو کې سره بیلتون ولري او د ژوند لارې یې سره جلا وي دا ددې معنانه لري. چې دوی په خپل مینځ کې سره وروڼه نه دي.

په دې توګه د بشري توکم دوه ډلې چې په یوه هیواد کې ژوند ترسره کوي. خو په خپلو مینځونو کې اعتقادي او اصولي اختلاف سره ولري. د هغوی ټولنیز ژوند جلا کیدلی شي. خو په انسانیت کې سره مشترک دي.

ددغه ګډ انسانیت پر بنسټ زیات نه زیات چې د کومو حقوقو تصور کیدی شي هغه ټول اسلامي ټولني د نامسلمانو ټولنو لپاره منلې دي.

د اسلام د ټولنیز نظام د بنسټونو له پیژندلو وروسته اوس موږ هغه اصول او تگلاري گورو چې اسلام د انسانانو د پیوستون لپاره ټاکلي دي.

د انساني ژوند لومړۍ او بنسټیزه اداره کورنۍ ده. د کورنۍ بنسټ د نارینه او ښځینه د یو ځای کیدو څخه را منځته کیږي. له دغه پیوستون نه نوی نسل جوړیږي. بیا له دغې ریښې نه کورنۍ، ورورولۍ او داسې نوې اړیکې وده مومي په پای کې دغه شان خپرېږي او پراخي ټولني پوري رسېږي جوتنه ده چې کورنۍ هغه اداره ده چې د خپلو راتلونکو نسلونو لپاره د بشري تمدن د پراخه خدمتونو د سنابلنېت په خاطر په ډیر محبت، ایثار، زړه سوي او خیر غوښتنې سره یو نسل روزي دغه اداره د بشري تمدن د پایښت او ودې لپاره ظاهري فریب ورکونکي افراد نه تیاروي. بلکې د هغې کار کونکي د زړه له تل نه ددې خبرې هیله من وي چې د هغوی پر ځای دې داسې خلک ځای ونیسي. چې له هغوی څخه غوره او بهتره وي. پردي اساس دا یو حقیقت دی چې کورنۍ د بشري تمدن ریښه او اساس تشکیلوي.

ددغې ریښې په صحت او ځواک د ټول تمدن دارو مدار دی. له همدې کبله د اسلام سپیڅلي شریعت په ټولنیزو مسایلو کې تر ټولو د مخه دې. لور ته پاملرنه کړې ده چې د کورني نظام اداره دې په صحیحو بنسټونو ټینګه کړی شي.

د اسلام په رڼا کې د نارینه او ښځینه د اړیکو صحیح شکل یوازې دادی چې له هغې سره دې ټولنیز مسئولیتونه قبول کړی شي او د هغې په نتیجه کې دې د کورنۍ د بنسټ ډبره کیښودله شي. ازادې او غیر مسولانه اړیکې یوازې تفریح او معمولی بې لارټیا مه بولي. بلکې د بشري تمدن د ریښو د پریکولو عمل یې وگڼي له همدې امله اسلامي شریعت د زنا ناوړه اړیکه ناروا او قانوني جرم گرځولی دی او د هغې لپاره یې سخته سزا ټاکلې ده. ترڅو په ټولنه کې داسې تمدن وژونکې اړیکې رواج ونه مومي او ټولنه له هغو اسبابو څخه پاکه او سپیڅلي وساتلي شي. چې داسې غیر مسولانه اړیکې په خوځښت راولي او یا ورته لاره چاره برابروي. د پردې احکام په ازاده توګه د پردیو نارینه او ښځینه ؤ. تر مینځ د اختلاط بندیز، په موسیقي او عکسونو بندیزونه

او د فواحشو د خپریدلو ضد خنډونه ټول د همدغه ناوړه کار د ور کاوی په خاطر دي. او مرکزي مقصد یې د کورني نظام ساتنه او مضبوطول دي له بلي خوا مسولانه اړیکي يعني نکاح په اسلام کې نه یوازې دا چې روا عمل دی بلکه یو نیک د ثواب کار او یو عبادت بللی شی. د بلوغ له وخته وروسته یې د پردې نارینه او ښځینه یوازې پاتې کیدل ناوړه قانوني عمل بللی او هر ځلې یې په دې خبره پوه کړی. چې د تمدني مسؤولیتونو بارچې دده مور او پلار راپورته کړی و. اوس به یې پخپله پورته کوي

اسلام رهبانیت نیکې نه گڼي بلکه د الهی فطرت پر خلاف یې یو نوی بدعت بولي. هغه ټول رسمونه او رواجونه سخت غندي. چې د هغې له امله نکاح کول یو سخت او ستونزمن کار وگڼل شي. دا ددی خبرې دلیل دی چې په ټولنه کې دی نکاح اسانه او زنا دې سخت کار وگڼل شي. نه دا چې نکاح سخته او زنا کولو ته اسانتیاوي برابرې شي له همدې کبله د یو څو ځانگړو خپلوانو څخه پرته له ټولو لرې او نږدې خپلوانو سره یې ازادوا جي تعلقات روا گرځولي دي. له ټولو نسلي امتیازاتو نه پرته یې د مسلمانانو تر منځ د واده کولو پراخه اجازات وکړ. مهر او د واده د دومره لږ سامان فرمان یې ورکړ چې د واده اړخونه یې په اسانه سره تحمل کړی شي.

د نکاح د نظام د ټینګښت په خاطر یې نه قاضی او نه د د فتر او نکاح نامي کوم ضرورت پریښود. په اسلامي ټولنه کې نکاح یو داسې ساده طریقه ده چې هر یو بالغ عاقل نارینه او ښځینه کولی شي د دډو گواهانو په وړاندې د ایجاب او قبول مراسم ترسره کړي. خو لازمه ده چې دغه ایجاب او قبول په پټه توګه نه بلکه په کلي او قریه کې د اعلان په توګه وي.

په کورني کې د اسلام سپیڅلي نظام نارینه ته د ناظم حیثیت ورکړی. ترڅو هغه په په کور کې نظم او ضبط ټینګ کړي. میرمن ته یې د میړه او اولادته یې د مور او پلار دواړو د اطاعت او خدمت حکم کړی دی.

د اسلام مقدس دين داسي بې نظمه كورنۍ نظام هيڅكله نه خوښوي چې په هغه كې نه انضباط وي او نه د كور والاء و د اخلاقو او معاملاتو د سمون په خاطر څوك مسؤل. په هر حال نظم د يوه ذمه وار او مسؤل په وسيله ټينگښت مومي.

د اسلام په وړاندي ددغه مسؤليت لپاره پلار په طبيعي ډول موزون او برابر وي. مگر ددې معنا دا ندي چې نارينه دې يو جابر ظالم مستبد او خپلسري واکمن جوړ شي او ميرمن دې د وينځي په توگه هغه ته وسپارله شي.

د اسلام په وړاندي د ازدواجي ژوند اصل روح محبت، ترحم او عاطفه ده د ميرمن مسؤليت كه د خاوند اطاعت دى. نو ميره هم مسؤليت لري چې خپل واک د اصلاح لپاره په كار روالي. نه دا چې په ظلم او زور زياتي لاس پورې كړي د اسلام سپيڅلي دين ازدواجي تړون تر هغه پورې د پايښت وړ بولي چې په هغه كې د مينې او محبت خوږوالى او يا لږ تر لږه د ملگرتيا امكان موجود وي.

كله هم چې دغه امكان پاتي نه شي هلته بيا هغه ميره ته د طلاقو او ميرمن ته د خلع حق ورکوي او په ځينو صورتونو كې اسلامي محكمي ته دغه واک سپارل شوى دى چې هغه دغسي نكاح ماته كړي. چې د رحمت، شفقت مينې او محبت پر ځاى زحمت جوړه شوې وي.

د كورنۍ چاپيريال له پولې نه بيرون نژدې ريښه د خپلولى ده. چې د هغى دايره ډيره پراخه ده كوم وگړي چې د مورولى، پلار ولى او ورور ولى د اړيكو او يا د سخر گنى له امله يو دبل خپلوان وي. اسلام دغه ټول يو د بل خواخوږي مرستندوى او غم شريك ليدل غواړي.

په قران كريم كې ځاى پرځاى له خپلوانوسره دنېك چلند حكم شوى په نبوي مباركو حديثونو كې ځاى پرځاى دصله رحمى بيابيا تا كيد شوي او هغه بي ډيره لويه نيكي گڼلى ده داسلام دسپيڅلي دين په وړاندي هغه شخص ډير ناوړه گڼل شوى چې له خپلو خپلوانو سره سوړ او د سپين سترگې چلند كوي. خو ددى

خبري مطلب دا نه دی چې د خپلو خپلوانو بې ځايه ملاتړ کوم اسلامي کار دی. د خپلي کورنۍ او قبيلې داسې ننگه چې د حق پر خلاف وي. د اسلام پر وړاندې جاهلي کړنلاره ده.

په دې توگه که چيرې د حکومت کوم منصبدار د حکومت په لگښت د خپلوانو پالنه وکړي او يا په خپلو پريکړو کې په ناروا توگه د خپلو خپلوانو تر څنگ ودرېږي. دغه هم کوم اسلامي کار نه بلکې يو شيطاني خوځښت دی اسلام د هغې صله رحمې حکم صادروي چې د حق او انصاف او عدل په چاپيريال کې اوسي. د خپلوانو نه وروسته دويم نژدې تعلق د گاونډيانو سره وي. د قرآن عظيم الشان د لارښوونو په رڼا کې خپلوان په درې ډوله دي.

يو گاونډې خپلوان دويم اجنبي گاونډی دريم عارضي گاونډی لکه د لارې ملگری دا ټول د اسلامي احکامو له مخې د ملگرتيا، زړه خوږي او نیک چلند مستحق دي.

حضرت پيغمبر صلی الله عليه وسلم فرمايلي دي: چې ماته د گاونډي د حقونو دومره تاکيد شوی چې فکر مې کاو چې ښايي په ميراث کې به برخه يوسي.

په يو بل حديث شريف کې راغلي دي: هغه وفرمايل هغه سړی مؤمن نه دی چې د هغه له شر څخه گاونډی په امن نه وي په يو بل حديث کې د حضرت رسول الله صلی الله عليه وسلم مبارک ارشاد دی: هغه سړی ايمان نه لري چې خپله خپته ډکه کړي او په څنگ کې گاونډي يې وږی تېری اوسي.

يو ځل حضرت رسول الله صلی الله عليه وسلم ته عرض وکړی شو چې يوه ښځه ډير لمونځونه کوي او زياتي روژی نيسي او خيراتونه هم کوي خو ددې له ژبې نه گاونډيان په امن نه دي. حضرت پيغمبر صلی الله عليه وسلم وفرمايل هغه دوزخی ده خلکو عرض وکړ چې يوه بله ښځه هم شته چې په هغې کې دغه ښيگڼې نشته. ليکن هغه خپلو گاونډيانو ته تکليف نه رسوي. حضرت رسول الله صلی الله عليه وسلم وفرمايل هغه جنتي

حضرت پیغمبر صلی الله علیه وسلم خلکو ته دومره تاکید کړی و که چیرې تاسې خپلو اولادونو ته مېوه روارې نو یایې د گاونډي کور ته هم ولیرې او که نه؟ د هغې پوټکي بیرون مه غورزوي ترڅو ستاسې د گاونډي زړه خفه نه شي یو ځل هغه صلی الله علیه وسلم وفرمایل که چیرې ستاسې گاونډی ستاسو په باره کې ښه نظر ولري نو واقعاً تاسو ښه خلک یاست او که ستاسو په هکله یې رایه او نظر ښه نه وي نو تاسو بد خلک یاست.

لنډه دا چې د اسلام سپیڅلي دین هغه خلک چې د یو بل گاونډیان وي په خپلو مینځونو کې خواخوږي ملاتړي او په غم او خوشحالی کې شریک لیدل غواړي. د هغوی ترمینځ داسې اړیکې ټینګوي. چې هغوی ټول یو پر بل باور وکړي. او د یو بل په اړخ کې خپل ځان، مال او ابرو محفوظه وويني. هغه ټولنیز ژوند چې په هغه کې گاونډیان له یو بل سره نابلد اوسي. او یادا چې د یو کلي استوګن له یو بل سره نه د زړه تړاو او خواخوږي ولري. داسې ژوند ته هیڅکله اسلامي ژوند نه شو ویلی. دغسې- نژدې اړیکو نه وروسته د اړیکو پراخه دایره مخې ته راځي.

په دغه دایره کې چې اسلام زموږ د ټولنیز ژوندانه لپاره کوم لوی اصول قایم کړي دي. لنډیز یې په لاندې توګه دی.

۱- د نیکي او تقوی په چارو کې یو تر بله مرسته وکړي او د ګناه او زیاتي په کارونو کې یو تر بله مرستندویان مه اوسئ. (قرآنکریم)

۲- ستاسو دوستي او دښمني د الله (ج) په خاطر په کار دی چې کومه ورکړه کوي ددې په خاطر یې کوي چې الله (ج) یې غوره ګڼي او چې کوم شی نه ورکوي ددې په خاطر چې الله (ج) یې ورکړه نه خوښوي. (نبوي حدیث)

۳- تاسو هغه غوره امت یاست چې د نړۍ والو د ښیګڼې او خیر په خاطر را پورته شوي یاست ستاسو کار په نیکۍ امر او د بدو چارو مخنیوی دی. (قرآنکریم)

۴- په خپلو مینځونو کې بد گوماني مه کوي د یو بل په چارو کې تجسس مه کوي د یو بل پر خلاف خلک مه پاروې او په خپلو مینځونو کې بغض، حسد او کینه مه کوي.
یو او بل ته شامه گرځوي د الله بندگان او په خپلو مینځونو کې سره وروڼه شي. (نبوي حدیث)

۵- کوم شخص چې د ظالم په توگه پیژنی له هغه سره ملگرتیا مه کوې. (نبوي حدیث)

۶- په ناحقه د خپل قام ننگه کول داسې دي لکه چې ستاسو اوښ په کوهي کې لویدلی وي او تاسو یې لکۍ نیولې وي. (نبوي حدیث)

۷- د نورو مسلمانانو لپاره هغه شی غوره کړي کوم چې د خپل ځان لپاره یې غوره بولي.

د اسلام روحاني نظام

دغه وينا د فروری د میاشتی په لسمه نیټه ۱۹۴۸ م کال د

لاهور له راډیو خڅه خپره شوې ده

داسلام روحاني نظام څه شي او دژوند له بشپړنظام سره يي اړیکه څه ده ؟

ددې پوښتنې لپاره ضروري ده چې ترټولو مخته موږ پرهنه امتياز باندې ځان پوه کړو چې داسلامي

فکر او نورو مذهبي او فلسفي نظامونو په افکاروکې موندلی شي .

په بشري فکر کي ددغي امتیازي کرښې د نشتوالي له امله زیاتره وخت داسې پېښیږي چې داسلام

دروحاني نظام دبحث په مهال په ذهن کې له ارادې پرته داخبره تیریري چې داڅنگه روحاني نظام دی چې

روح او ماده یې دواړه یوځای کړي دي . یواځې یوځای والی نه بلکه په عملي توگه پر هغې باندې واکمني

کوي .

دفلسفې او مذهب په نړۍ کې په عام ډول دغه فکر کیږي چې روح او جسم دواړه دیوبل

ضدعناصر او ددواړو جلا نړۍ ده او غوښتنې یې هم سره جلا او ددواړویوځای پرمختگ له سره ممکن نه بریښي

.

دروح لپاره جسم او مادي نړۍ دجیلخانې حیثیت لري دنیوي ژوند پورې اړوندې پېښې هغه زولنې دي چې روح په کې تړله شوې دنیوي کاروبار او معاملات هغه قفس ته ورته دي چې دروح پرواز تمبوي ددغه تصور لازمي نتیجه داشوه چې دروحانیت اومادیت لارې سره جلاشوي کومو خلکو چې مادي اړخ غوره کړ په لومړي گام له مایو سی سره مخامخ شول .

دغه فکر هغوی په ماده پرستی کې غوږه کړل ، ټولنیز ژوند، تمدن سیاست ، اقتصاد ، لنډه داچې ددنیوي ژوندانه ټولې څانگې دروحانیت له رڼاخه خالي او په پای کې زمکه له ظلمه ډکه شوه له بلې خوا کوم خلک چې دروحانیت په لټه کې وهغوی دخپلې روح دپرمختگ لپاره داسې لارې چارې ولټولې چې له ټولنیز ژوندانه لرې . په غرونو او ځنگلونو کې وي داځکه چې دهغوی له نظره دروحاني پرمختگ لپاره هیڅ یوه لاره نه شوه موندل کیدی . چې ددنیوي مادي ژوندله مینځه تیره شوې اوسي دهغوی په وړاندې دروحاني پرمختگ لپاره دجسماني ځواک له مینځه تلل لازمي خبره وه .

له همدې کبله هغوی له خپل ځانه داسې ریاضتونه اودعبادت لارې چارې ایجاد کړې چې نفس او جسم یې دواړه له کاره وویستل دروحاني تربیت لپاره یې ځنگلونه څمخې او گوښه ځایونه بهترین ځایونه وگڼل ترڅو دتمدن زور او شور ددوی په مصروفیتونو خلل رانولي .

دروح پالنې لپاره دوي ته له دي نه پرته بل صورت په سترگونه شو چې دماضي ژوند ټولې اړیکې غوڅې اوله منځه لاړې شي .

له دې نه وروسته بیادجسم او روح دغه تضاد دانسان لپاره دکمال دوه بیلابیل مفاهیم او اهداف رامنځته کړل .

یولورته ددنیوي ژوندانه دکمال او پرمختگ مفهوم داشوې انسان دې یوازې په مادي ژوندانه کې ډوب اوسي ددې کارنتیجه داوگرزیده چې انسان یو بهترین مارغه داوبویوښه حیوان یوښه اس اویوښه لیوه جوړشو .

بل لورته دروچاني ژوندانه دکمال مفهوم هم بدلون وموند او هغه داچې دانسان فطرت دې دلور ځواک خاوند وگرزي ددې پايله داشوه چي انسان يوبڼه راډيوسازيو ښه ذره بين او او يوه ډيره لوړه او بشپړه دواخانه وگرزيده .

داسلام نقطه نظريه دغه هکله دنړۍ دتولومذهبي او فلسفي نظامونوڅخه بيلتون لري اسلام وايي چې انساني روح الله پاک دځمکيپرمخ خليفه وگرځاوه يوڅه واک ، فرايض او يوڅه مسؤليتونه پي ورته وروسپارل او ددې دترسره کولولپاره يې هغه ته يوبهترين او موزون بدن او صورت هم ورکړترڅو په بشپړې خپلواکۍ سره دخپلو اړونده دندوپه سرته رسولوکې ورڅخه کارو اخلي .

له همدې کبله دغه جسم دروح جيلخانه نه بلکې دهغه کارخانه ده ددغه روح لپاره که چيري کومه ترقي او پرمختگ ممکن دی هغه دادی چې هغه ددغې کارخانې الات اسباب او ځواکونه په کارراولي او خپل قابليت وښيي بيا دغه نړۍ دعذاب کورنه دی چې په هغې کې بشري روح زنداني وي . بلکې داهغه کارخانه ده چې په دې کې دکارکولو لپاره الله جلت عظمته نړۍ ته استولی دی .

دلته يې ډيرشيان دهغه په واک کې ورکړي . او له ده سره يې نور وگړي هم دخلافت ددندې دسرته رسولو لپاره نړۍ ته رالېږلي دي دلته دفطرت له غوښتنو سره سم دتمدن ، معاشرت ، اقتصاد ، سياست او دژوندنورې څانگې يې دده لپاره رامېنځته کړي دلته که چيري کومه روحاني پرمختيا کيدی شي نوددې صورت دانه دی چې انسان له دغې کارخانې څخه مخ واړوي او په يوگونښه ځای کې کښيني بلکې ددې ښه صورت دادی چې هغه په دې کې کاروکړي او خپل لياقت څرگند کړي نړۍ دده لپاره دازموينې ډگردی دژوند هراړخ او هره څانگه گويا دده لپاره دازموينې پارچه ده. کور، کلی، بازار، منډايي ، دفتر، کارخانه ، مدرسه او ښوونځی، محکمه ، فوځي چاونی، پارلمان ، دسولې کانفرانسونه ، اودجگړې ډگر، ټول ديلايلومضمونونوپارچې دي چې ددې کار په خاطر ده ته ورکړشوي دي . کچيري هغه په دې کې کومه پارچه ډکه نه کړي او يا زياتره پارچې خالي پريږدي نوپه نتيجه کې به دده لپاره له صفره پرته بل څه ونه کړی شي دبري او پرمختگ که کوم ا

مکان کیدی شي نويواځنی صورت ېې دادی چې هغه خپل ټول وخت او ټوله پاملرنه دازموينې په ورکولو کې په لگښت ورسوي . او څومره پارچې چې ده ته ورکړشوي په ټولودې څه ناڅه دکارکولو څرگندونه وکړي .

په دې توگه اسلام دژوندانه راهبانه تصور ردوي دانسان لپاره دروحاني پرمختگ لاره له دنيوي ژوند څخه جلا نه ده دروحاني ودې او پرمختگ برياليتوب او نيکمرغۍ اصل ځای دژوند مرکزي کارځای دی نه دژوندگوبڼه او کناره ، اوس موږ ته کتل په کاردې چې اسلام دروحاني پرمختگ او ځورتيا لپاره کوم معيار وړاندې کوي ددې پوښتنې ځواب دخلافت په مفکوره کې پروت دی چې هغه به زه اوس ذکر کړم .

دخليفه په حيث انسان دخپل ټول ژوند دکارنامي لپاره دالله جلت عظمته پروړاندې ځواب ورکونکی دی دهغه مسؤليت دی چې په ځمکه کې کوم اختيار او وسايل ده ته ورکړ شوي دي هغه ټول دالله عزوجل د خوښې په برابرستعمال کړي . کوم لياقت او ځواکونه چې ده ته ورکړ شوي هغه زيات نه زيات دالله جلت عظيمه دخوښې په لاس ته راوړلو کې په لگښت ورسوي په بيلا بيلو اړيکو کې چې له نورو انسانانو سره دده تړون رامنځته کيږي په هغې کې دې داسې کړنلاره غوره کړي چې الله جلت عظمت ته خوښه وي او په بشپړه توگه دې خپلې ټولې هلې ځلې په دغه لار کې په لگښت ورسوي چې دزمکې، او دهغي په سردژوندنظام دومره غوره بڼه غوره کړي څومره يې چې الله عزوجل غوره ليدل غواړي دغه خدمت چې انسان څومره دمسؤليت پيژندنې اطاعت او دخپل څښتن درضا او خوښي سره سرته ورسوي په همغه اندازه به الله جلت عظمت ته نژدې توب حاصل کړي .

الله عزوجل ته نږدېتوب داسلام په رڼا کې روحاني پرمختگ دی ددې پرمختگ چې هغه څومره دخپل مسؤليت په سرته رسولو کې سست ، تنبل ، غل ، او مسؤليت نه پيژندونکی اوسي او يابه بل عبارت چې څومره سرکښ ، باغي او نافرمان وي په هماغه اندازه به له الله عزوجل څخه لرې وي . له الله عزوجل څخه دلرې والي نوم داسلام په ژبه روحاني تنزل گڼل کيږي . له دغې څيړنې څخه دغه خبره څرگند يږي چې داسلام په رڼا کې دديندار او دنيا دار دواړو دعمل دايره يوه ده . يو کارځای دی چې په هغې کې دواړه کاره کوي بلکې

دینداره سړی به له دنیا دارڅخه هم زیات په بشپړکونښ سره مشغول وي . دکورله چاپیریال نه واخله ترنړۍ والو کانفرانسونو پورې چې دژوندانه څومره چارې دي داتول مسؤلیتونه به دیندار انسان له دنیا دارنه زیات په خپلو لاسونو کې اخلي البته کوم شی چې ددواړولارې یو تریله سره جلاکوي هغه له الله عزوجل سره داپړیکو قایمولو نوعیت دی - دیندارانسان چې څه شی کوي د الله جلت عظمت په وړاندې دمسؤولیت احساس او دالله عزوجل درضادحاصلولو لپاره یې ترسره کوي اودهغه قانون په برابرېه یې سرته رسوي . چې الله جلت عظمت دده لپاره ټاکلی دی ددې پړعکس دنیا دارانسان چې په کوم کارلاس پورې کوي په غیر مسؤلانه او خپلسري ډول یې سرته رسوي همدغه کار ددینداره انسان ژوند دروحانیت له رڼاڅخه محروموي .

اوس زه په لنډه توگه تاسوته وایم چې اسلام ددنیوي ژوند په دغه مرکز کې دانسان لپاره دروحاني پرمختگ لاره څنگه جوړوي ؟

ددغې لارې لومړی پړاؤ ایمان دی یعنې چې دسړي په زړه اودماغ کې دغه مفکوره او یقین پروت وي چې الله عزوجل دده مالک ، حاکم ، اومعبود دی دالله جلت عظمته خوښي دده دټولو کونښونو موخه جوړوي او دالله عزوجل حکم دده دژوندانه قانون دی - دغه فکراو عقیده چې څومره زیاته پخه او ټینگه وي په هماغه انډول به یې اسلامي عقیده پیاوړې اوله زیات ثبات او ټینگار سره به انسان دروحاني پرمختگ په لاره گامونه اخلي .

ددغې لارې دویم پړاؤ اطاعت دی یعنې داچې سړی په عملي توگه له خپلې خپل سړی څخه لاس واخلي او په عملي ډول الله عزوجل بندگي اختیارکړي چې دایمان او یقین پراساس یې دخپل څښتن په توگه منلی دی ددغه اطاعت نوم دقرانکریم په اصطلاح کې اسلام دی او دریم پړاؤ یې تقوی ده چې په عامه ژبه کې د فرض په پیژندلو او دمسؤولیت په احساس سره تعبیريږي .

تقوی دادی چې سړی دخپل ژوند په هراړخ کې له پوهې سره سم کاروکړي اوپه دې باوري وي چې هغه به دخپلوافکارو، ویناواو افعالودخپل څښتن په وړاندې حساب ورکوي دهرهغه کارمخه دې ونیوله شي چې

الله عزوجل منع کړې وي او هر هغه کار ته دې ملاوت پرله شي چې الله عزوجل يې دکولو حکم کړيوي او په پوره پوهې سره د حلال او حرام، صحيح او ناسم خيراوشرتر مېنځ دې بيلتون وکړي شي .

ددغې لارې تر ټولو لوړ پړاوا احسان دی دا احسان معنادادی چې د بنده خوښه د الله عزوجل له خوښې سره يوځای شي کوم شی چې الله جلت عظمت ته خوښ وي بنده يې هم په خپل زړه سره خوښ وبولي الله تعالی چې کومې بدې چارې په خپله زمکه باندې لیدل نه غواړي مسلمان بنده نه يوازې دا چې له هغوی څخه پخپله ځان وساتي بلکې له نړۍ نه دهغې دپای ته رسولو لپاره خپل ټول ځواکونه او خپلې ټولې وسيلې په کار راولي - او الله تعالی چې دکومو نیکو چارو خپرول او خپله ځمکه پرې ښايسته کول غواړي - مسلمان بنده نه يوازې په دې اکتفاء کوي چې خپل ژوند پرې ښايسته کړي بلکې دخپل سردوينو په بيه يې په ټوله نړۍ کې خپرول او ټينگښت غواړي دغه مقام ته په رسيدلو سره بنده ته د الله عزوجل نهايې قرب او نژدې توب په برخه کيږي . له همدې امله دانسان دروحي پرمختگ ډيره لوړه مرتبه ده

دروحي پرمختگ دغه لاره يوازې افرادوته نه بلکې ولسونو او ټولگيو ته هم په برخه کيدی شي ديو فرد په شان يو قام ته هم د ايمان ، اطاعت او تقوی له پړاؤنوپه تيريدلو دا احسان لوړو پړاؤنوته رسيدل ممکن دي په همدې توگه يو دولت او حکومت هم له خپل بشپړ نظام سره مؤمن ، مسلمان ، متقي او محسن جوړيدی شي .

بلکې په حقيقت کې به د اسلام مقصدهلته ترسره شي چې يوبشپړ قام په دغه لاره گامونه واخلي ترڅو په نړۍ کې يو متقي او محسن اسلامي دولت په پښو ودريري اوس دروحي تربيت په هغه نظام هم رڼا اچول غواړم چې د افرادو او ټولنې دروحي تربيت لپاره اسلام وړاندې کړې ده چې څلور ارکانه لري .

دروحي تربيت لومړي رکن لمونځ دی چې په شپه او ورځ کې پينځه ځله دسړي ذهن کې د الله عزوجل ياد تازه کوي دهغه عزوجل ويره دده په زړه کې کښينوي او دهغه جلت عظمته محبت او مينه دده په زړه کې رامنځته کوي دهغه احکام بيا بيا مخې ته رادورمي او دهغه د اطاعت تمرين ترسره کيږي دغه لمونځ په

یوازې په انفرادي توګه نه وي بلکې له جماعت سره فرض کړشوی دی ترڅو ټوله ټولنه په مجموعي توګه دروځاني پرمختګ په لاره ګامونه واخلي او په دغه لاره کې دتللو لپاره تل تیاراوسي .

دروځاني تربیت دویم رکن روژه ده چې هرکال پوره یوه میاشت مسلمانان واده په انفرادي توګه او اسلامي ټولنې ته په مجموعي توګه دتقوی تربیت ورکوي .

دروځاني تربیت دریم رکن زکات دی چې په مسلمانان واده کې دمالی سرښندنې ، خپل مینځي همدردۍ او مرستې احساس رامنځته کوي نن ورځ ډیر خلک په غلطۍ سره زکات دټکس په لفظ سره تعبیروي په داسې حال کې چې د زکات روح دټکس نه په بشپړه توګه جلا حیثیت لري دزکات اصلي معنا وده او سپیڅلتوب دی له دغه لفظ نه اسلام دغه حیثیت دسړي په ذهن کې کښینوي او هغه داچې د الله عزوجل په مینه او محبت کې چې له خپلو وروڼو سره تاسو کومه مالي مرسته کوې له هغې نه ستاسې روح ته پیاوړتیا او ستاسواخلاصه سپیڅلتیا په برخه کیږي .

دروځاني تربیت څلورم رکن حج دی دادالله دمینې او محبت په محور دایمان دڅښتنانودنې والې ورورګلوی دښت دبره ږدي او یو داسې نړي وال خوځښت راولي چې په نړۍ کې به تر پیر یو پیر یو پورې دحق بلنې ته لیک ویل کیږي او که خدای کول تر ابدې پورې به دغه ناره جاري وي .

د اسلام اقتصادي نظام

دغه وينا د فروری د میاشتی په لسمه نیټه ۱۹۴۸ م کال د لاهور له راډیو څخه خپره شوې.

دبشر د اقتصادي ژوند عدل او انصاف په لاري د سمون په خاطر اسلام څو اصول او قوانین ټاکلي دي ترڅو د شتمنۍ د لاسته راوړلو، په کارولو او چلند ټول نظام په هغو کړنېو برابرشي چې اسلامي شريعت يې لارښونه کړي د پيسو د لاس ته راوړلو تگلاره او په دې توگه د چلند صورتونه يې بشپړواضح کړي دي

د اسلام سپيڅلي دين د جزيي مسائلو څيړنه نه ده کړې بلکې کلي مسایل يې څيړلي داځکه چې جزيي مسایل په بيلابيلو وختونو کې د تمدن له پرمختگ او ودې سره سم د حالاتو او ضرورتونو په لحاظ پخپله سمون مومي اسلام چې څه غواړي هغه دادی چې په ټولو وختونو او حالاتو کې چې دبشر اقتصادي کړووکوم شکلونه غوره کړي . په هغې کې دې دغه اصول په مستقل ډول ټينگ پاتې شي او ددغو حدودو لازمي پابندي دې وکړي شي . د اسلام د سپيڅلي نظام په رڼا کې زمکه او دهغې ټول شيان الله جلّت عظمته دبشر د استفادې لپاره پيدا کړي دي له همدې کبله د هرانسان دغه يو فطري حق دی چې له زمکې څخه دخپلې روزي د لاس ته راوړلو کوشن وکړي په دغه حق کې ټول خلک په مساوي ډول شريک دي هيڅوک هم له دغه حق څخه بې برخې کولی نه شي هيچاته هم په دغه اړه ترجيحي حيثيت په برخه نه دی هيڅ يو شخص ، نسل او يا طبقې باندې په داسې توگه چې د ځينو وسايلو له لاس ته راوړلو څخه بې برخې شي اوداسې امتيازات ټينگ شي چې دهغې پراساس د ژوند او يارزق کومه وسيله کومې ځانگړې طبقې ، توکم او يادکومې کورنۍ اجاره جوړه کړي شي . الله جلّت عظمته پر ځمکه دهغه عزوجل درزق او روزي د پيدا کړ شويو وسايلو څخه دخپلې برخې د لاس ته راوړلو په لوري هڅه د ټولو خلکو مساوي حق بللی او ددغو کوشنونو فرصتونه هرچاته په مساوي توگه پراخه پرېښودلی شوي .

د الله جلت عظمت هغه نعمتونه چې په تيارولو او گټې اخېستلو کې يې دچادهلو ځلو او لياقت دخل نه وي دټولو خلکو لپاره مباح دي . هرڅوک حق لري چې دخپلې اړتيا په اندازه ورڅخه گټه واخلي سمندرونه ، دچينواوبه دځنگلونو لرگي دطبيعي ونو ميوې ، وانبه هوا اوبه اود صحراځناوردځمکي پر سطحه کانونه ، په دې شيانو په عمومي توگه نه دچا شخصي ولکه ټينگېدې شي اونه پرې داسې بندېزونه لگولی شي چې د الله جلت عظمته بندگان ورڅخه خپلې اړتياوې پوره نه کړي .

البته کوم وگړي به چې دسود اگريزواهدافو لپاره په لويه کچه په کار راوړي پر هغوی ټکس لگولی شي الله تعالى چې کوم شيان دانسان دگټې په مقصد پيدا کړي دي دهغو به گټې پريښودل صحيح نه دي يا خو چې پخپله ورڅخه گټه واخلي او يايې پرېږدي چې نورخلک ورڅخه مستفيد شي .

ددغو اصولو پر بنسټ داسلامي قانون دپريکړې پراساس هيڅوک هم خپله ځمکه له درې کلونو زياته شاړه نه شي پريښودلی که چيرې يې دکښت ، ودانۍ اويا په داسې نورچارو کې په کار رانه وستله نو ددرې کلونو له تيريدلو وروسته متروکه زمکه گڼل کيږي او بل شخص ته به ورسپارلی شي ترڅو ورڅخه کارواخلي پر دغې ځمکې څوک دعوه نه شي کولی او اسلامي حکومت بشپړ واک لري چې دغه ځمکه بل چاته وسپاري کوم شخص چې نيغ په نيغه دالله (ج) دنعمتونو له خزانوڅخه دخپل جهد اولياقت په بنسټ ورڅخه کارواخلي . هغه دهغه شي څيښتن گرځي . دمثال په توگه بوڅوک شاړه ځمکه په داسې حال کې اباده کړي چې دبل چا ملکيت نه وي اوگټه اخېستل ورڅخه پيل کړي نو دغه شخص له دغه ملکيت څخه نه شي گونبه کولی

داسلام دسپېڅلو لارښوونو په مطابق په نړۍ کې دټولو مالکانه حقوقو پيل په دې توگه وشو دلومړي ځل لپاره هرکله چې دځمکې پرمخ بشري نسل رامېنځته شو نو ټول شيا ن دټولو خلکو لپاره مباح وو بيا چې کله کومو خلکو په دغوشېانو خپله قبضه پيل کړه اوددې شېانو څېښتنان وگرځېدل بعنې دوی ته دا حق ور په برخه شو چې دهغې استعمال دخپل ځان لپاره خاص وگرزوي اوکه چېرې بل څوک ورڅخه کار اخېستل

وغواړي له هغه څخه دې عوض واخلي دغه شی دانسان د ټولو اقتصادي معاملاتو فطري بنسټ دی اودغه بنسټ پر خپل ځای تېنگول په کاردی

په روا لارو چارو چې څوک دژوند په ډگرملکېت په لاس راوړي هغه په هر حال دواړو اوعزت وړ گڼل کېږي البته هغه ملکېتونه دتنقېد وړدي چې شرعي حېثيت يې معلوم نه وی کوم ملکېتونه چې په شرعي لحاظ نارواوي له شک نه پرته يې پای ته رسول ضروري دي البته کوم ملکېتونه چې شرعي بڼه او اساس ولري هېڅ څه نه شي دحکومت او قانون جوړونکې غوندې ته دا حق په برخه نه ده چې هغه ورڅخه په زور واخلي اوبا دهغه په مالکانه حقوقو کې څه کموالی اوبا زبات والی راولي اوبادټولنيزو نېټگيو په نوم داسې نظام په پښو ودروي چې شرعي حقوق تر پښو لاندې کړي دټولنيزو گټو لپاره چې د افرا دوپه ملکېتونو اسلامي شريعت کوم بندېزونه لکولي دي په هغو کې کموالی ډېر لوی ظلم او زباتی دی

داخبره داسلامي حکومت په مسولېتو نو کې شامله ده چې د خلکو دشرعي حقوقو سا تنه وکړي اوله هغو څخه دې دټولنې هغه حقوق تر لاسه شي چې اسلامي شريعت پردوی باندې مقرر کړي دي الله جل جلاله عظمته دخپلو نعمتونوپه وېش کې مساوات اوبرابري په نظر کې نه دی نېولې بلکې دخپل حکمت پراساس يې ځېنو خلکوته په نورو فضيلت ورکړی دی، بڼاېست بڼه اواز صحت، جسماني ځواکونه دماغي قابليتونه دزېږېدنې چاپېريال اوداسې نور شیان ټولو خلکوته بوشان نه دي ورکړي همدغه معامله درزق هم دی الهي فطرت پخپله ددې خبرې غوښتنه کوي چې دخلکو تر مېنځ دې درزق اوروزي تفاوت وي له همدې کبله هغه ټول اصول اواهداف داسلام داصولو په رڼا کې ناسم اوغلط دي چې دخلکو تر مېنځ مصنوعي اقتصادي برابري په پښو دروي

اسلام چې د کوم مساوات اوبرابري قابل دی هغه په روزي کې نه بلکې درزق دلاسته راوړلو په هلوځلو کې دفرصت برابرولو مساوات دی هغه غواړي چې په ټولنه کې داسې قانوني خنډونه له مېنځه بوسي چې دهغې پراساس کوم شخص دخپل قوت او استعداد په مطابق اقتصادي هلې ځلې ونه شي کړی اودداسې

امتیازاتو مخه دې ونېول شي چې ځېنو طبقو توکمونو او کورنېو ته د پېداېښت په لحاظ خوشالي په قانوني تحفظ بدلون ومومي دغه دواړه طریقي د فطري نا برابري پرځای په زور سره یوه مصنوعي نابرابري په پښو دروي له همدې کبله اسلام ټول هغه نظامونه ښکاري او د ټولنې اقتصادي نظام داسې فطري حالت ته راوړي چې په هغه کې هر چاته د کونښن کولو فرصتونو لار پرانستې وي البته کوم خلک چې غواړي د کونښنونو وسایل اونتایج هم د ټولو خلکو تر مېنځ په زور سره برابر کړي اسلام ورسره متفق نه دی داځکه چې هغوی فطري نابرابري په مصنوعي برابري تبدیلول غواړي

بشري فطرت ته هغه نظام نژدې کېدی شي چې په هغه کې هر څوک په اقتصادي ډگر دخپلې ځغاستې پیل له هغه ځایه اوله هغه حالته وکړي چې پر هغه باندې الله عزوجل دده تخلیق کړی څوک په موټر کې راغلی هغه دې په موټر کې درومي او څوک چې په پښو راغلی هغه دې په پښو خپل منزل ته ادامه ورکړي او څوک چې شل شوت نړۍ ته راغلی هغه دې په شوت ځان سفر پیل کړي

ټولنیز قانون هېڅکله داسې په کار نه دی چې دموټر څښتن دې په مستقل ډول دموټر اجازه ټینګه کړي اود شل شوت لپاره دې دموټر حصول نا ممکن وي اونه داسې په کاردی چې د ټولو ځغاسته دې په زور سره له یوه ځایه په یوه حالت پیل او تر پایه دې ټول سره تړلې شوي اوسي ددې پر عکس داسې قانون او اصول په کاردی هغه چا چې په ګوډه پښه ځغاسته پیل کړې وه هغه دې په خپل کونښن او قابلیت سره موټر تر لاسه کړي چا چې په پیل کې موټر چلوه خو وروسته دخپلې نا اهلۍ له کبله ګوډ اوشل پاتې شو اسلام یوازې دومره نه غواړي چې په ټولنیز ژوند کې دې دغه اقتصادي منډه تر ډېره زباته پراخه وي بلکې داهم غواړي چې په دې ډگر کې ځغاستونکې وګړي دې د بېل لپاره بې درده نه وي بلکې یو پر بل دې دردمن او مرستندوی وي . هغه له یو لوري د خپلو اخلاقي ښوونو په وسیله په خلکو کې دغه فکر پیدا کوي چې خپلو وروسته پاتې وروڼو سره دې مرسته وکړي له بل لوري هغه غواړي چې په ټولنه کې یوه مستقلة اداره موجوده وي چې د معذورو ، شلو ، ګوډو او بې وسیلې خلکو د مرستې ضامن وي . کوم وګړي چې په اقتصادي منډه تر ډېره کې د برخې اخیستلو

قابل نه وي هغه به له دغې ادارې څخه خپله برخه لاس ته راوړي کوم وگړي چې د وخت د حوادثو له امله له خغاستې څخه لویدلې وي دغه اداره به یې را اوچتوي او بیا به یې د تللو وړ گرزوي او کومو خلکوته چې د هڅو په دغه ډگر د سقوط اندېښنه وي له دغې ادارې نه به ورته مرسته په برخه شي

د دغه هدف د تحقق لپاره د اسلام سپېڅلې نظام دغه قانون ټاکلی دی چې د هیواد له ټولې پانگې څخه دې . دوه نیمې برخې او له عشرې څمکو څخه دې لسمه او یا شلمه برخه زکات واخیستلی شي له ځینو معدنیاتو څخه دې پنځمه برخه او په څارویو کې دې له هرې نوعې څخه په ځانگړي تناسب کلنی زکات واخیستل شي دغه ټوله پانگه دې په نیستمونو خلکو او یتیمانو او اړو وگړو وویشل شي .

دغه بوه داسې ټولنیزه بیمه ده چې د هغې د موجودیت په صورت کې د اسلامي ټولنې هیڅ یو تن د ژوندانه د ضروري اړتیاو وڅخه نه بې برخې کیږي هیڅ بومزدور به کله هم دومره نه مجبورېږي چې د لوړې له ویرې د خدمت هغه شرطونه ومني چې د کارخانې څښتن او یا یې د زمکې خاوند وړاندې کوي . د هیڅ سړي شخصي ځواک به له هغه کم معیار نه هیڅکله نه ټیټیږي کوم چې دوته ا یزو هلو ځلو لپاره ضروري دي . د فرد او ټولنې ترمینځ اسلام یو داسې توازن ټینګ کړی دی . چې په هغې کې د فرد شخصیت او د هغه ازادي هم خوندي پاتې کیږي او د ټولنیزو گټو لپاره دده ازادي زیان اړونکې نه وي بلکې لازمي گټې هم لري

. د اسلام سپېڅلی نظام هیڅکله یو داسې سیاسي او اقتصادي تنظیم نه خوښوي چې فرد په ټولنه کې خپل ځان ورک کړي او هغه ته هیڅ ازادي پاتې نه شي چې د هغه د شخصیت د صحیح ودې لپاره ضروري وي د یو هیواد د تولید د ټولو وسایلو د دولتي گرزولو څخه دغه لازمي نیټجه راوړي چې د هیواد ټول افراد په ټولنیزه شکنجه کې میده کیږي په دغه حالت کې د هغه د انفرادیت پایښت او پرمختګ له ستونزو سره مخ کیږي . د فرد لپاره چې څنګه سیاسي او ټولنیزه ازادي ضروري دی په همدې توګه اقتصادي ازادي هم تر ډیرې اندازې پورې ضروري بریښي که چېرې موږ د انسانیت په بشپړ ډول بیخ او بنسټ له مېنځه نه وړو نو زموږ په ټولنیز ژوند کې دومره گنجایش ضروري دی چې دالله جلت عظمته، بوبنده خپله روزي په ازاد ډول پیدا

کړي او خپله فکري خپلواکي وساتي او خپلو ذهني او اخلاقي ځواکونو ته د خپلو رجحاناتو په برابر وده ورکړي د هر چاد رزق او روزی کلیگاني چې د بل چا په لاس وي که د څومره زیاتي شتمنی خښتن شي هیڅ خوند به یې نه وي دا ځکه د هغه په الوتنه کې چې کومه نیمگړتیا رامینځته شوې یوازې د جسم چاغ والی د هغې تلافی نه شي کولی. څنگه چې اسلام داسی جابرانه سرزوری نوکر صفت نظام نه خوښوي چې د رزق کلیگاني یې د بل چا په لاس کې وي په همدې توگه یو داسي ټولنیز نظام هم نه خوښوي چې افرادو ته یې ټولنیزه او اقتصادي بې واگو ازادي ورکړې وي چې د خپلو غوښتنو او گټو په خاطر ټولنې ته زیان ورسوي

ددغو د واپو افراطي نظریاتو ترمېنځ اسلام مینځنۍ لاره انتخاب کړې ده هغه دا چې لومړی دې فرد د ټولنې په خاطر د څو حدودو او مسؤلیتونو پابند کړی شي بیادې په خپلو چارو کې ازاد پرېښودل شي دهغو حدودو او مسؤلیتونو بشپړ تفصیل بیانول دلته امکان نه لري البته دهغې لنډه نقشه ستاسې په مخ کې ایښودل غواړم .

ترټولو دمخه دپیسو لاسته راوړل درواخلې. دپیسو دگټلو په وسایلو کې چې اسلام ددومره باریکۍ سره دروا اوناړوا بیلون کړی دی. دنړۍ هیڅ قانون ورته پاملرنه نه دی کړې د شتمنی دلاس ته راوړلو هغه ټولې لارې چارې یې ناروا گرزولي دي چې له هغې نه فرد اویا ټولنې ته مادي اویا اخلاقي زیان ورسېږي لکه دشرابو اونشه یې توکو جوړول اوخرڅول ، زنا، فحش، گډا، نڅا، موسیقي، جواړي لاتړي، سود اوددوکې بیې اوداسې نورې سوداگرېزې لاري چارې چې په هغې کې یولورته یقیني گټه اوبل ته دگټې اشتباه وي په همدې توگه دارتیا وړشيان لوړنرخ ته ساتل اوپه همدې ډول ډېر هغه کاروبارونه چې په ټولنیزه توگه زیان رسوونکې دي .

په دغه معامله کې که چېرې داسلام داقتصادې قانون جاج واخیستلی شي نو دحرامو لارو چارو یواوړد فهرست به ستاسو مخې ته راشي په هغې کې به ډېرې هغه لارې چارې تاسوته وښودلې شي چې دهغې داستعمال په نتیجه کې په اوسني پانگواله نظام کې خلک میلیونران جوړېږي اسلام په دغو ټولو لارو چارو

د قانون له مخې بندېز لگولی دی او خلکو ته یوازې په هغو لارو چارو د پیسو د گټلو ازادي ورکړې چې دهغې وسیله نورو ته کوم حقيقي او گټور خدمت ترسره اوله عدل او انصاف سره دهغې عوض ترلاسه کړي.

د حلالو وسايلو څخه لاس ته راغلی ملکیت اسلام د ملکیت د حقوقو په توگه مني البته دغه حقوق غېرمحدودونه دي اسلام سړی پابند جوړوي چې خپل رواگتلی شوی ملکیت په رواالاروچاروکې په کار راولي په لگښت یې هم داسې قیودت لگولي دي چې دهغې په وسیله پاک اوسپيڅلی ژوند ترسره کولی شي البته په عیاشیو مزواوچرچو کې مال نه شي لگولی په همدې توگه چې د شان شوکت، فخر او غرور په څرگندونه کې له اندازې څخه تېری وکړي او په خلکو دخپل الوهیت سکه وچلوي

دې ځایه لگښتونو ځنې صورتونه په اسلامي قانون کې په څرگنده توگه ممنوع اعلان شوي البته په ځینو نورو صورتونو کې اگرکه صراحت نشته لیکن اسلامي حکومت ته دااختیارات په برخه دي چې په شتمنی کې له ناروا تصرفاتو نه دخپل حکومتي فرمان په وسیله بندیز اعلان کړي له روااو معقولو لارو نه چې کوم مال له چاسره پاتې شي هغه جمع کولی اودزیاتې شتمنۍ دلایسته راوړلو لپاره یې په کارولي هم شي مگر په دغو دواړو حقونو ځینې بنديزونه هم شته دمال د راټولولوپه صورت کې دنصا ب نه دزبات مال په سلو روپیو کې به دوه نیمې روپۍ زکات ورکوي که چېرې په کاروبار کې یې لگول وغواړي نویوازې په روا کاروبار کې یې لگولی شي . روا کاروبار برابره خبره ده چې یوسړی یې پخپله پرمخ بوزي اویایې بل چاته د پانگې ، ځمکې او یا دالاتو او اسبابو په صورت کې ورکړي په گټه او تاوان کې به دواړه سره شریک وي دغه دواړه صورتونه روا دي د اسلامي شریعت د حدودو په چوکاټ کې چې څوک کار وکړي په دغه صورت کې که چېرې یو څوک ملیونر هم جوړ شي داسلام په رڼا کې دکوم اعتراض وړ نه گڼل کیږي بلکې دالله جلت عظمته پیرزوينه ده البته د ټولنیز و گټو په خاطر پرې دوه شرطونه لگولی شي یو دا چې هغه به دخپل تجارت په مال کې زکات او په زراعتی محصولاتو کې به عشر ورکوي دویم دا چې هغه به د تجارت، صنعت او زراعت په چارو کې چې له کومو خلکو سره د شرکت او یا اجوري په معامله لاس پورې کوي له هغوی سره دې له انصاف او عدالت څخه

کار واخلې دغه انصاف که چېرې یې په خپله نه کوي اسلامي حکومت دې پرې مجبور کړي له دې نه وروسته چې مال در وا حدودو په دننه کې تر لاسه شي هغه اسلام تر ډیره وخته یوځای نه پریردي بلکې د میراث دقانونه په وسیله یې په را روانو نسلونو توزیع کوي په دغه معامله کې داسلامي قانون رجحان د نړۍ دنورو قوانینو له رجحاناتو سره توپیر لري نور قوانین کونښن کوي چې کومه شتمني یو ځل یوځای شي هغه دې تل ترتله پخپل حال پاتې شي د دې پرعکس اسلام داسې قانون جوړ کړی دی چې کومه شتمنی یو شخص په خپل ژوند کې تیاره کړې ده د ده تر مړینې وروسته دې دده د نژدې خپلوانو تر مینځ وویشل شي که چېرته نژدې خپلوان ونه اوسي بیا دده لرې خپلوان په میراث کې شریک دي او که لرې خپلوان یې هم نه و بیا ټوله اسلامي ټولنه دده په میراث کې برخمنه ده (یعنې ټول مال به بیت المال ته وسپارلی شي) دغه قانون دلوی پانگوال او ځمکه وال جوړیدو مخه نیسي د مخکنیو بندیزونو سره سره که چېرې څه خطر وي نو دغه وروستنی گوزار به یې له مینځه یوسي .